IDENTITETSKE OZNAKE U POETSKIM SVJETOVIMA ZAIMA AZEMOVIĆA I FAIZA SOFTIĆA

Kemal Džemić

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija

kemal.dzemic@uninp.edu.rs

Ramiz Tiganj

Osnovna škola „Vuk Karadžić” u Tutinu, Republika Srbija

ramiztiganj@gmail.com

Apstrakt

Rad se bavi poetičkim osobnostima Zaima Azemovića (1935-2015) i Faiza Softića (1958), savremenih sandžačkih pjesnika, pisaca, publicista, esejista, kritičara i izučavalaca folkloristike, koji su svojim djelom sandžačkobošnjačkoj i cjelokupnoj bošnjačkoj književnosti podarili originalan poetički diskurs, te ove književne tradicije obogatili novom tematskomitivskom građom i osobenim jezičkim izrazom. Svoje umjetničke svjetove Zaim i Faiz oblikuju klasičnim metodološkim postupcima, ali i modernističkim književnoumjetničkim tehnikama. Interpretativnim pristupom ovom prilikom komparativno posmatramo najznačajnija njihova pjesnička ostvarenja, bazirajući istraživanje na hipotezi da je identitetska oznaka bitno utjecala na poetiku ovih značajnih sandžačkih pjesnika. Bogatstvo i raznovrsnost opusa ovih sandžačkih i bošnjačkih pjesnika, vidljivi utjecaji koje su ostavili i ostavljaju na savremene književne poslenike, te estetički kvaliteti njihovog stvaralaštva, osnovni su podsticaji za izbor autora i korpus djela koji su predmet našeg istraživanja.

Ključne reči: Sandžačkobošnjačka književnost, Zaim i Faiz, poetika, identitet, pjesnički simboli.

IDENTITY MARKS IN THE POETIC WORLDS OF ZAIM AZEMOVIĆ AND FAIZ SOFTIĆ

Abstract

The paper deals with the poetic features of Zaim Azemović (1935 - 2015) i Faiz Softić (1958), the contemporary Sandžak poets, writers, publicists, essayists, critiques and researchers of folklore who have given the original poetic discourse to Sandzak-Bosniak and the entire Bosniak literature with their works, whereby enriching these literary traditions with new thematic-motive material and peculiar language expression. Zaim and Faiz shaped their artistic worlds with classic methodological acts, but also with modernistic literary and artistic techniques. Using the interpretative approach, in this paper we comparatively observe their most significant poetic accomplishments, basing the research on the hypothesis that identity mark significantly influenced the poetics of these two notable Sandžak poets. The richness and diversity of the opus of these two Sandžak and Bosniak poets, visible influences they left and

are leaving on the contemporary literary messengers, and the esthetic qualities of their creativity, are the main incentive for choosing the authors and the corpus of works that are the subject of our research.

Key words: Sandžak-Bosniak literature, Zaim and Faiz, poetics, identity, poetic symbols.

UVOD

Za sandžačkobošnjačke pisce Zaima Azemovića (1935-2015) i Faiza Softića (1958), pisce osobitih poetika, raznovrsnog i bogatog literarnog opusa, književnonaučna javnost je odavno pokazala zainteresiranost. Svoje literarne talente i znanja ovi pisci su iskazali u raznolikim žanrovima kroz osobenosti vlastitih poetika i stvorili bogat književni opus. Pisali su prozu, poeziju, eseje, književnokritičke tekstove, istovremeno se interesirajući i za bošnjačku usmenu tradiciju, mitologiju, historiju i folkloristiku. Poezija Zaima Azemovića je oduvijek imala širok krug poštovalaca i proučavalaca među kojima su najznačajniji: Husein Bašić, Miroslav Đurović, dr. Radojica Tautović, Mihajlo V. Ašanin, dr. Šefket Krcić, Alija Džogović i mnogi drugi. Pjesnički svijet Faiza Softića misaonim bogatstvom, mitskom slojevitošću, folklorističkom simbolikom i jezičkim specifikumom također je neisprno inspirativno izvoriste za estetički doživljaj i naučnu recepciju. Prihvatajući mišljenje da su svi proučavaoci njihove poezije isticali misaonost, osjećajnost, jezičko bogatstvo i vještu umjetničku obradu drevne narodne mudrosti, nastojat ćemo ovom prilikom prikazati osobenosti njihovih pjesničkih simbola u kojima su pohranjene identitetske oznake kao bitni postulati njihovih poetika. U njihovim djelima vidljivi su utjecaji sandžačkobošnjačke folkloristike, mikro i makrokulturalnog naslijeđa i utjecaji modernističkih tokova u književnostima južnoslavenske i evropske interliterarne zajednice. Identitetske oznake jasno se očituju kroz pjesničke simbole u Zaimovim i Faizovim poetskim svjetovima, što će biti naš osnovni predmet naučog posmatranja.

SEOBE KAO PRATEĆA ZLA KOB SANDŽAČKOG PJESNIKA

U umjetničkim svjetovima Zaima Azemovića i Faiza Softića problem identiteta se jasno očituje kao bitno vezivno tkivo, nerijetko i kao lajtmotiv proistekao iz njihovih ranih spoznaja značaja ognjišta, zavičaja, nacije i domovine. Tematskomotivska građa potekla sa domaćeg sandžačkog izvorišta primjetna je u većini njihovih pjesničkih radova, ali se i doživljaji i iskustva sabrana u kulturnim zapadnoevropskim prostorima očituju u Faizom djelima nastalim u dijaspori gdje pjesnik poslije bjekstva iz Bosne i Hercegovine živi i stvara. Nostalgija i čežnja za ljepotama zavičajnih prostora iz dalekih stranih predjela dobijaju na intenzitetu kroz snažnu ekspresiju pjesničkog izraza i melanholične zvukove. Sudbina sandžačkog pjesnika su stalne seobe, nostalgично i otužno zavijanje za rodnom i domom i nastojanje da se od izgubljenosti u vremenu i prostoru sačuva identitetska svijet koja je duboko ukorijenjena u biću sandžačkog čovjeka. On se nostalgично vraća svom zavičaju pjesmom, pripovijetkom, sjećanjem, najčešće u otužnim fantazmagorijskim

projekcijama. Sandžački čovjek-pjesnik, kopni u tuđini nostalgično zagledan u daleki i nedostižni sandžački sent i čuva identitetsku oznaku svog doma, zavičaja i domovine. Brojni su književnoumjetnički doživljaji i obrade fenomena seoba sandžačkog čovjeka-pjesnika, njegovog lutanja tuđim svjetovima i povratka svom domu i samome sebi. Evo jednog takvog doživljaja:

Mnoštvo je literarnih predstava u svjetskoj književnosti u kojima se povratnik s dječjim ushićenjem raduje svom povratku domu(...)Povratak domu, zato je poseban ritual. To je povratak sebi koga si zaturio negdje u bijelom svijetu i jedino ga u svom roditeljskom domu i zavičaju nanovo možeš oživiti i vratiti svojoj prvobitnoj suštini. Arhetip povratka domu i sebi samome iz surove i hladne tuđine je često umjetnički oblikovan u svjetskoj literaturi. Čin povratka izgnanika u sebi ima nečeg svetog, patetičnog i epskog, dirljivog i emotivnog, a povratnici domu su u nekoj čudesnoj emotivnoj ekstazi iz očaja i tuge zbog odlaska iz doma i neopisive radosti do suza i ushićenja zbog ponovnog susreta sa domom i svojim dragim osobama (Džemić, 2020: 237).

Sudbina stalnih seoba sandžačkog čovjeka-pjesnika i traganje za načinima da se utekne od vuka i hajduka kvalifikovala ga je kao mudrog izgnanika i patnika, mitskog čuvara identitetskog znaka. Sandžački čovjek-pjesnik je vječiti izgnanik, tragični migrant, matica gonjenog roja, mitski čuvar nade povratka izgubljenom domu, heretik bogumil, zarezanim jezikom pjevač bajke, fetus prije rođenja sječnog pupka, prijesad istrgnut iz toplog pepela svog ognjišta i usahli feniks u tuđem hladnom blatu.

Čovjek u Zaimovoj pjesmi Terazije vječnosti, je poslovično razapet između duha i materije, što je univerzalna filozofska i umjetnička predstava arhetipa njegove vječite borbe za opstankom. Pjesnik ukazuje na primat suštine nad formom, duha nad materijom, što je i jedan od osnovnih postulata islamske filozofije i religije koje su ostvarile jasne utjecaje na Zaimovo pjesništvo.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Podatke smo prikupljali anketiranjem koje je bilo praćeno odgovarajućim instrumentom-anonimnim upitnikom za nastavnike i roditelje. Podaci su bili prikupljeni u toku meseca maja, školske 2014/2015. Istraživanjem je obuhvaćeno nekoliko nezavisnih varijabli: pol nastavnika i roditelja, stepen stručne spreme nastavnika i roditelja, broj godina rada u nastavi, vrsta škole u kojoj rade profesori, bračni status roditelja. Status zavisnih varijabli u ovom istraživanju imaju pojave iskazane u okviru zadataka istraživanja. To znači, da smo u istraživanje pošli sa saznanjem da uspeh u suzbijanju zloupotrebe opojnih sredstava i droga zavisi od: stepena informisanosti glavnih faktora o štetnosti zloupotrebe opojnih sredstava i droga (nastavnika i roditelja), informisanost o ulozi vaspitne funkcije porodice i škole u cilju suzbijanja opojnih sredstava i droga, informisanost o značaju preventivnog delovanja porodice i škole u cilju sprečavanja zloupotrebe opojnih sredstava i droga, informisanost porodice i škole o načinima prepoznavanja rizičnog ponašanja, informisanost porodice i škole o uzrocima zloupotrebe opojnih sredstava i droga. Prvi nivo analize obuhvatio je celokupan uzorak nastavnika i roditelja, te su u skladu sa

tim njihovi rezultati prikazani u prvom delu rada. Dalje analize su se odnosile na ukrštanje zavisnih varijabli sa nezavisnim. Kada su pomenute nezavisne varijable ukrštene sa zavisnom varijablom naša polazna pretpostavka da informisanost roditelja i natavnika o štetnosti zloupotrebe opojnih sredstava i droga nije na zadovoljavajućem nivou je potvrđena, što ćemo detaljnije objasniti u daljem tekstu.

ZAIMOVI PJESNIČKI SIMBOLI

Bitna poetička karakteristika pjesničkog djela Zaima Azemovića jeste bogatstvo i slojevitost arhetipske građe, drevne mudrosti, dobrota, ljepote i tegobe življenja sandžačkog čovjeka. Njegova poezija biva tečna, živa, puna svjesno oblikovanog tonskog nesklada sa osnovnom ravni pričanja, kako bi se efektno iskazala slika života u turobnom vremenu.

U zbirci pjesama *Mijene* autor na samom početku bira simboličan naslov pjesme *Jesenji predio*-koja predstavlja najbolju moguću simbiozu nostalgije isprepletane sa socijalnim motivima i slikama neizbježne migracije stanovništva, jer ljudi poput ptica kada im se ugrozi opstanak sele se u neke toplije i sigurnije krajeve. O estetičkim dometima pjesma iz zbirke *Mijene* Miroslav Đurović kaže:

Zaim ispisuje čovjekove mijene, jer se u njegovim pjesmama sadržina i forma slivaju u harmoničnu cjelinu, pune su značenja, a nigdje se ne vidi stvaraočeva ruka, kao što se i najduže pamti pjesma "Očekivanje gosta" mala apoteoza gostoprimstva i humanosti, pjesma o očekivanju nepoznatog gosta i eventualne sreće iz daleka (Đurović, 1977:53).

Najvrijednija ostvarenja iz ove prve Zaimove zbirke po općoj ocjeni mnogih kritičara su pjesme - *Sjetiće se neko*, *Zrno sjaja*, *Nezavršena predstava* - iz razloga jer su sadržina i forma dio jedne kompaktne cjeline pa se umjetničkoj građi može i u načelu pristupiti iz nekoliko uglova posmatranja, jer su svojim višeslojnim značenjima skladno povezane u jednu harmoničnu cjelinu, a nigdje se ne primjećuje stvaraočeva intencija usmjeravanja čitaoca, kome se ostavlja mogućnost da upotpuni izvjesna mjesta neodređenosti. Svjestan opasnosti s kojima je suočen današnji čovjek, Azemović ne zapada u melanholiju i resignaciju. Nasuprot nihilističkom poimanju stvarnosti, njegovo poezija odiše optimističkim tonovima i vjerom u čovjekove moći, razum i bolju budućnost. Posljednja pjesma pod nazivom *Pogled*, je sama po sebi poruka za sve koji su razumom obdareni, jednostavna, a opet tako jedinstvena za sve koji mogu da prošire svoje vidike, da ne zaborave šta je bilo, jer zaborav inicira ponavljanje, a čovjek je ništa drugo do sakupljač predašnjih iskustava. Prostor je u Azemovićevoj poetici najčešće povezan sa vremenom i kretanjem u prostoru što simbolizira potrebu promjene čovjekovog stanja. Prostorne visine su u umjetničkoj viziji idealizirane, dok je zemaljski prostor metafora svakovrsnih čovjekovih egzistencijalnih nevolja. U prvim zbirkama, Azemović naglašava dihotomiju ovih prostora. Za neke cikluse pjesama karakteristična je projekcija nižeg zemaljskog prostora, kao na primjer u pjesmama *Česme* i *Statua Venere*, u kojima se ističu vrijednosti spomenika za opće čovjekovo dobro. Iz izvorišta noćnih lirskomeditativnih opservacija izviru Zaimove pjesme: *Budne noći* i *Samačka noć*.

U Zaimovoj poeziji nema mnogo ljubavnih pjesama. Ljubavni motivi provijavaju u nekim ditiramski intoniranim pjesmama u kojima opjeva ljepotu porodičnog ambijenata i prirode nalik jednostavnom pjevanju alhamijado pjesnika koje je Zaim rado čitao i proučavao, pored divanskih sandžačkobošnjačkih pjesnika. O tom vidu Azemovićevih interesovanja piše dr. Jahja Fehratović:

Zaim Azemović je zaslužan za otkriće još jednog sandžačkobošnjačkog divanskog pjesnika Davuda Ganije, te smo poeziju ovog autora kao i uvodne tekstove o njegovom djelu preuzeli iz knjige Davud Ganija-Pjesme ljubavi i zahvalnosti prema Stvoritelju koju su priredili Azemović i Mujo Denjiz (Fehratović, 2014:27).

Zaimove rodoljubive pjesme su ispijane u jednostavnom pjesničkom maniru uz snažna osjećanja ljubavi, topline, prisnosti i razumijevanja prema svojoj zemlji, zavičaju, malom čovjeku, zemljaku i njegovom etnikumu. U prirodnom ambijentu lirski subjekt snažno doživljava boje, mirise i zvukove, svjetlost, ali i tminu, dajući ovim spoznajama snagu kroz simboliku jezičkog ekspresivnog izričaja. Zaim je pjesnik jednostavnog i toplog izraza, smjelih misli kojima se zauzima za običnog siromašnog čovjeka u kome živi plemenita narav i iskonska dobrota.

Drugu Zaimova zbirka poezije Sijevak uglavnom čine misaone pjesme zasnovane na kolektivnom narodnom iskustvu sačuvanom u anegdotama, legendama, narodnim pripovijestima i poslovicama. Otuda se u ovim pjesmama osjeća duh bajke, bajalice, gatke i ostalih narodnih mudrosti pretočenih u poetsku sliku. Azemović naslijeđenom narodnom iskustvu daje originalni umjetnički pečat svoje duše i stvara osoben poetski izraz obogaćen neobičnom metaforičko-simbolističkom transpozicijom arhetipske građe. Prva pjesma u drugom ciklusu zbirke pjesama Sijevak nosi naziv Crna Gora, a posljednja pjesma Čovjekšto predstavlja simboliku početka i kraja, te pjesnikovu namjeru da ukaže na nužnost doživljaja da se domovina nalazi u svakom čovjeku, ma gdje se on nalazio.

Pjesma Sijevak ukazuje da je pojam domovina iskonsko dobro koje otvara nove vidike, sigurnost i nadanja. U nekim pjesmama, autor nam sugerira da u tuđini ne padaju kao u zavičaju tople kiše. Dionizijska vezanost za ljepote zavičajnih predjela i topla ljubav prema svojim zemljacima gorštacima slikovito je prikazana u pjesmi Šume:

Moji su zemljaci mjerili rast sa šumom
Sa kojom su se u ratovima družili
Drveće su u čeljad ubrajali
Djeci nadijevali Boro i Jelika
Sjekiru iza leđa krili
Kad su je kroz šumu pronosili.

Pjesnik je vješto uokvirio slike rodoljuba koji u tuđini čuvaju zavičajna sjećanja trajno urezana u njihovu svijest poput godova na višestoljetnom panju na kome su se poslije naporne sječe odmarali gorštaci. Svojom estetikom izdvajaju se pjesme: Sijevak, Ajnštajn, Čovjek, Naliče provincije, u kojima pjesnik prikazuje život provincije opterećen svakovrsnim predrasudama običnog i nemoćnog čovjeka.

Pjesnik Zaim Azemović je jednostavnim jezikom bliskom narodnom izrazu i folklornom duhu generisanom identitetskim naslijeđem stvorio značajan književni opus prepoznatljive poetike, a mnoge njegove pjesme našle su mjesto u čitankama

meternjeg jezika za koje Bihorac i Džemić ističu: Čitanka je prvi i obavezni udžbenik književnosti, ali je ona i udžbenik jezika i kulture izražavanja; knjiga za čitanje literarnih tekstova i njihovo analiziranje, interpretiranje (Bihorac iDžemić, 2019:199).

Za cjelokupni književni rad Zaim Azemović je dobitnik brojnih priznanja i nagrada.

FAIZOVO MODERNO PJEVANJE NA OSNOVAMA DREVNOG NARODNOG PAMĆENJA

Faiz Softić, značajan sandžačkobošnjački pjesnik, se u svom poetskom promišljanju često služi simbolom duše. Varijeteti ovog apstraktnog simbola u umjetnikoj konkretizaciji posebno su naglašeni u prvom ciklusu pjesama Strašan je zid bez sjene, iako su primjetni i motivi doživljenog stradanja i izgnanstva iz zavičaja i domovine. Pjesnik navodi da je čovjek bez duše poput zida, koga ni sunce grije. Zastupljeni su i simboli noći, srca,vode, gdje se zadugo ne nazire svjetlo, uz motive odlaska iz zavičaja poput ptica selica. Kasnije je simbol vode zaokupirao stvaralačku pažnju i maštu autora, što se jasno očituje u njegovoj prvoj zbirci poezije pod naslovom Dok vode teku. Čest motiv Faizove poezije jeste migracija ljudi, o čemu je pisao kao što smo vidjeli i pjesnik Zaim Azemović. Reprezentativna pjesma u tom smislu je Lutajući zavičaj:

Jutros tačno u sedam
u Luksemburškom parku
Kod zlatne žene,
sretoh dvadeset i devet
Taze prodošlih,zemljaka.

Prostorna odrednica realnog mjesta, za lirskog subjekta u pjesmi postaje metafizički zavičaj. Zanimanje pjesnika za određeni prostor potvrđuje se time što lirski subjekt u nastavku pjesme traži mjesta za važne topose u atlasu. Potraga za pjesničkom igrom tako postaje sastavni dio pjesme, a prostor materije je identifikovan kao prostor metafizičkog i iskonskog pronađen u svakodnevlju. Zaim pronalazi mjesto u trenutku putovanja kroz pjesmu Crna Gora-Imenik zavičaja, a Faiz u pjesmama Mapa doma moga i Sandžaku, moj Sandžaku. Oprostorena materija je prolazno mjesto trenutnog oblika, početni mrak otkriva dimenziju prošlosti u materiji, a pjesnikov vapaj: Zalud vapim k nebu;mene nigdje nema-u psu,u gavranu,niti u čovjeku- s kraja pjesme Mape doma moga- ostaje kao testament ljudske nemoći da bjekstvom u ilegalu, silom pritisnut zaboravi na sve, u želji za slobodom koja je zbog ratnih zbivanja bila onemogućena. U pjesmi Mijene fokusirajući se na svakodnevnu situaciju pjesnik navodi čitaoca da i sam pokuša posmatranjem pronaći metafiziku u svakodnevici. Softićev lirski subjekt zauzima poziciju djetinjastog nerazumijevanja situacije, te kroz pjesmu pronalazi mogućnost za novu perspektivu u kojoj posmatranje ljudi postaje proces pronalaska metafizike u svakodnevlju.

U mnogim pjesmama Faiza Softića susrećemo se sa motivom vode koji ulazi u bitnu poetičku fakturu njegovog stvaralaštva. U pjesmi Kriva voda,voda u početnoj

fazi biva snažna kao kiša koja je kao mladalački zanos čista, jer se na nju ne može utjecati, dok kasnije ona prerasta u rijeke kao simbole prolaznosti i neobuzdane snage. Pjesnik kroz simbol vode koja protiče lirski oblikuje vlastita bolna iskustva u domovini u vrijeme rata, kao i reminiscencije na zavičajne slike iz udaljenih tuđih prostora. Rijeka je slika zavičaja, nagovještaj ljubavi i znak egzistencijalne borbe. U zreloj pjesničkoj fazi motiv nabujale, mutne ili divlje rijeke povezan je sa zemljom u simbolici narušene veze između živih ljudi i njihovih preminulih predaka. Pjesnik se napaja lokalnim koloritom, slikama iz djetinjstva i zavičaja koje vješto inkorporira u umjetničku građu emitirajući originalnu viziju trajanja. Identitetski fundament Faizove poezije očituje se u mnogim njegovim ostvarenjima, koja postaju vjerni pisani spomenici egzistencije sandžačkog i bošnjačkog čovjeka u svom domu i izvan njega. Jedan od osnovnih pjesničkih simbola u Softićevoj poeziji jeste simbol vode koji u početnoj fazi njegovog pjevanja označava snagu i ljepotu mladosti, ljubavne zgode i čežnje lirskega subjekta u prisnom zavičajnom prostoru. U kasnijoj fazi njegovog pjevanja simbol vode gubi oznaku vezanosti sa zavičajem i postaje apstraktan simbol pjesnikove psihe, uslijed događaja koji će pjesnikovu osobu suočiti sa brutalnom i šturom realnošću od koje je nastojao pobjeći. Simbol vode je u zreloj Softićevoj lirici povezan sa zemljom kao simbolom domovine i nacije. Mutna voda postaje nabujala rijeka zbog gubitka čovjekove veze sa svojim korijenima. U simbolici patnje predaka motiv vode povezao ga je sa Zaimovim poimanjem, povratku iskonskim vrijednostima, ali i sa eliotovskom logikom o potrebi držanja do tradicijskih veza i prošlosti iz čega pjesnik crpi građu iz bogatog kolektivnog pamćenja i svjetonazora. Posegnuvši za znanjem izvan sebe, proučavajući povijest i tradiciju bošnjačke književne misli, Softić je pronašao osoben poetički zreli izraz kojim je svoje pjesništvo kroz bogate asocijativne veze učinio modernim, ali ujedno i bliskim i razumljivim običnom čovjeku.

U Softićevom rodoljubivom pjesništvu neizostavno je prisustvo ratnog hronotopa kroz koji pjesnik varira osjećanja boli, patnje i sjete u odnosu na bunt i gnjev koji se javljaju tek sporadično, nerijetko i sa začuđujuće slabim intenzitetom ukoliko sagledamo stepen razorenosti svijeta u kojem bivstvuje lirski subjekt. Motivi rata i ratnog stradanja u njegovoj poeziji se dominantno iščitavaju iz razorenih prostora Bosne, Sarajeva, Srebrenice, dok u najnovijim pjesmama lirski subjekt snažno doživljava stradanje sirijskog naroda i saosjećanja sa izbjegličkom boli, koju i sam boluje. U Softićevoj poeziji uočljivi su i fenomeni iz islamske mitologije, filozofije i religije, prema kojima pjesnik gaji osjećanje poštovanja osim u pojedinim pjesmama u kojima dolazi do desakralizacije (pjesma *Besmrtnost*).

Jednim od osnovnih svojstava pjesničkog jezika smatra se ekonomičnost izraza, koji je po pravilu obojen metaforičnošću. Na ovom načelu počiva većina Softićevih pjesama koje ulaze u ovaj izbor u kojima se sintaksičke strukture uprošćavaju, čime se postiže veća ekspresivnost stiha. Odstupanje od ovog pravila i razvijanje pjesničkog iskaza u pogledu dužeg sintaksičkog konstrukta nalazimo u pjesmama: *Razgovor sa ocem*, *Šta ko radi*, *Jutro koje sanjam*, *Soba*, *Stid*. Od stilskih figura u Softićevoj poeziji dominiraju figure dikcije, pogotovo asonanca i aliteracija, čime se također ukazuje na aktiviranje efekata ekspresivnosti pjesničkog jezika. Osim asonance i aliteracije uočavamo i upotrebu anafore, epifore i epanalepse. U pjesmi *Srebrenica*, uočavamo aktiviranje anafore, koja ovde zapravo predstavlja dio

epanalepse, odnosno samo doprinosi da se verbalnim jedinicama dođe do konstituiranja ekspresije lirskog izraza:

Ni brata Amirovog,
Ni brata Nezirovog
Ni moje braće
Ni brata bratovog
Ni sina od sina nema.

Osim varijable (koja je u ovom slučaju aktivirana kroz odričnu rječicu - ni) uvodi se i konstanta, to jest nepromjenljivi dio enapalepse (prikazano u sljedećim stihovima), što postaje i semantički najopterećeniji dio pjesme:

O, majke srebreničke
O, majke bošnjačke
O majke moje i majke moje djece.

Kroz učestalu upotrebu riječi majka, ukazuje se na važnost ovog ikoničkog znaka i ističe tragizam razorene porodice, što na širem planu neminovno vodi ka razorenosti društva, a to na srebreničkom primjeru i jeste slučaj. Majka je jedan od lajtmotiva Softićeve poezije, pa će se kao centralni motiv pojaviti u pjesmama: Slutnja, Majčin hod, Mapa doma moga, Srebrenica, Razgovor sa ocem. Nemali broj Softićevih pjesama u sebi ima naglašene socijalne motive, kao i narativne elemente što dovodi do stvaranja hibridne strukture u kojoj se prožimaju doživljaji lirskog subjekta i naratora. U pjesmama: Tamo, Pastuh, Evo me Bože, Jutro koje sanjam, Lutajući zavičaj, uočava se prisustvo epistolarne forme, koju karakteriše preplitanje subjektivnosti i ispovjednog tona kao osnovnih obilježja lirike sa narativnim elementima. Pjesma Šta ko radi primjer je ostvarene hibridne forme, u kojoj se pjesnički izraz približio narativnoj tehnici oblikovanja misli i osjećanja.

Faiz Softić je na izvorištima bogatog tradicijskog sandžačkog naslijeđa pronalazio arhetipsku građu i modernim poetičkim postupkom stvorio originalno i prepoznatljivo književno djelo za koje je višestruko nagrađivan.

ZAKLJUČAK

Poetski svjetovi Zaima Azemovića i Faiza Softića otvaraju nove perspektive razvoja savremene sandžačkobošnjačke literature nastale na osnovama bogatog tradicijskog naslijeđa prožetog raznorodnim kulturološkim utjecajima iz južnoslavenske i evropske interliterarne zajednice. Zaimova poezija se odlikuje neposrednošću pjesničkog iskaza, misaonošću, asocijativnim i motivskim bogatstvom, skladnom kompozicijom u kojoj preovlađuje jednostavno, sugestivno i narativno kazivanje blisko narodnom duhu. S druge strane Faiz Softić u svom stvaralaštvu polazi od ustaljene tradicionalne motivske građe i nastavlja modernizaciju pjesničkog izraza izgrađujući osobenu poetiku inkorporiranjem fizičkih i metafizičkih simbola i fenomena u poetske forme. Stalna fascinacija suštinskim pitanjima Faizovu pjesničku egzistenciju nužno vodi ka promišljanju fenomena materije, duha, i prostora na kojem su živjeli njegovi preci. Na poetike ovih pjesnika snažno su utjecale i socijalne prilike, religija, zavičaj, narodna predanja i mitologija. Njihov poetski govor je istodobno jednostavan tradicionalni otužni izričaj

baladično intoniran i moderni diskurs smješten u raznolike hibridne žanrovske forme potaknut čovjekovom zapitanošću nad suštinskim egzistencijalnim pitanjima vlastitog bivstva i dezorijentacijom u novim i nepoznatim predjelima. Azemović rudnik svojih poetskih ideja nalazi u narodu, bogatoj i živoj folkloristici odakle su potekle jednostavne i mudre pripovijesti, balade, romanse i sevdalinke. Softić je brižan čuvar identitetske oznake i u egzilu gdje aktivno stvara, organizira kulturne manifestacije, pokreće i uređuje publikacije u kojima egzistira duh sandžačkog čovjeka, zavičajni kolorit, nostalgija i atavizam. Zaimov i Faizov književnoumjetnički svijet je zapravo autentična historija lirske ispovijesti sandžačkog čovjeka, Bošnjaka, i varijeteti fenomena njegovog opstanka u zavičajnom prostoru i udaljenim predjelima kamo je nevoljno dospio.

LITERATURA

1. Bihorac, Ahmed - Džemić, Kemal. 2019. Roman u udžbenicima i priručnicima književnosti za osnovnu i srednju školu, u Jezici i kulture u vremenu i prostoru. Novi Sad, god. 8, br. VIII/2, str.197.
2. Đurović, Miroslav. 1997. Začudenik pred ljepotom, Titograd:Pobjeda.
3. Džemić, Kemal. 2020. Fenomen intelektualca u južnoslavenskoj interliterarnoj zajednici. Novi Pazar: Matica bošnjačka.
4. Fehratović,Jahja. 2014. Enciklopediji sandžačkobošnjačke književnosti.Novi Pazar: Svjetski bošnjački kongre-SBK, El-Kelimeh.
5. Huserl, Edmund.2004. Huserl, Predavanje o fenomenologiji unutrašnje vremenske svesti.Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
6. Lešić, Zdenko. 2005. Teorija književnosti.Sarajevo: Sarajevo Publishing.
7. Rizvić, Muhsin. 1988. Pregled književnosti naroda Bosne i Hercegovine,Sarajevo: Veselin Masleša.
8. Solar,Milivoje. 2005. Solar, Teorija književnosti.Zagreb:Školska knjiga.
9. Spahić,Vedad. 2016.Književnost i identitet. Tuzla: Bosanska riječ.

RESUME

Poetic worlds of Zaim Azemović and Faiz Softić open new development perspectives of the contemporary Sandžak-Bosnian literature founded upon the rich traditional legacy saturated with diverse cultural influences from the South Slavic and European inter literal community. Zaim's poetry is characterised by the immediacy of poetical expression, thoughtfulness, associative and motive richness, harmonious composition in which simple, suggestive and narrative telling predominates which is close to national spirit. On the other hand, Faiz Softić in his creativity starts from the usual traditional motive structure and continues the modernisation of poetical expression by creating the peculiar poetics through incorporating physical and metaphysical symbols and phenomena into the poetic forms. Constant fascination with essential issues necessarily guides him towards deliberation of mystery, existence and space phenomena upon which his ancestors lived. The poetics of these poets were strongly influenced by the social circumstances, religion, homeland, national tradition and mythology. Their poetic speech is at once a simple traditional sad expression balladically intoned and a modern discourse set in diverse

hybrid genre forms prompted by man's pondering over the essential existential issues of his own being and disorientation in new and unknown realms. Azemović finds a mine of his poetic ideas in the people, rich and live folklore from which simple and wise narrations, ballads, romances and sevdalinke arouse. Softić is a caring guardian of identity mark even in exile where he actively creates, organises cultural manifestations, establishes and edits publications in which a spirit of a Sandžak man, homeland coloring and nostalgia and atavism exist. Zaim's and Faiz's literary and artistic world is actually an authentic history of lyrical confession of a Sandžak man, a Bosniak and variations of phenomena of his survival in the homeland surrounding and distant realms where he unwillingly found himself.